

NORDISKE SPROG

*Undervisningsmateriale
til udskoling*

KENDER DU DIN SPROG- FAMILIE?

 Nordisk
Ministerråd

 Nordatlantens
Brygge

Kære Nordbo

Hvordan læser man et sprog man ikke forstår?

Hvorfor skal man overhovedet gøre forsøget?

Lad os se på det sidste først.

I Danmark, Færøerne og Island (og også Sverige og Norge) er vi i den samme sprogfamilie.

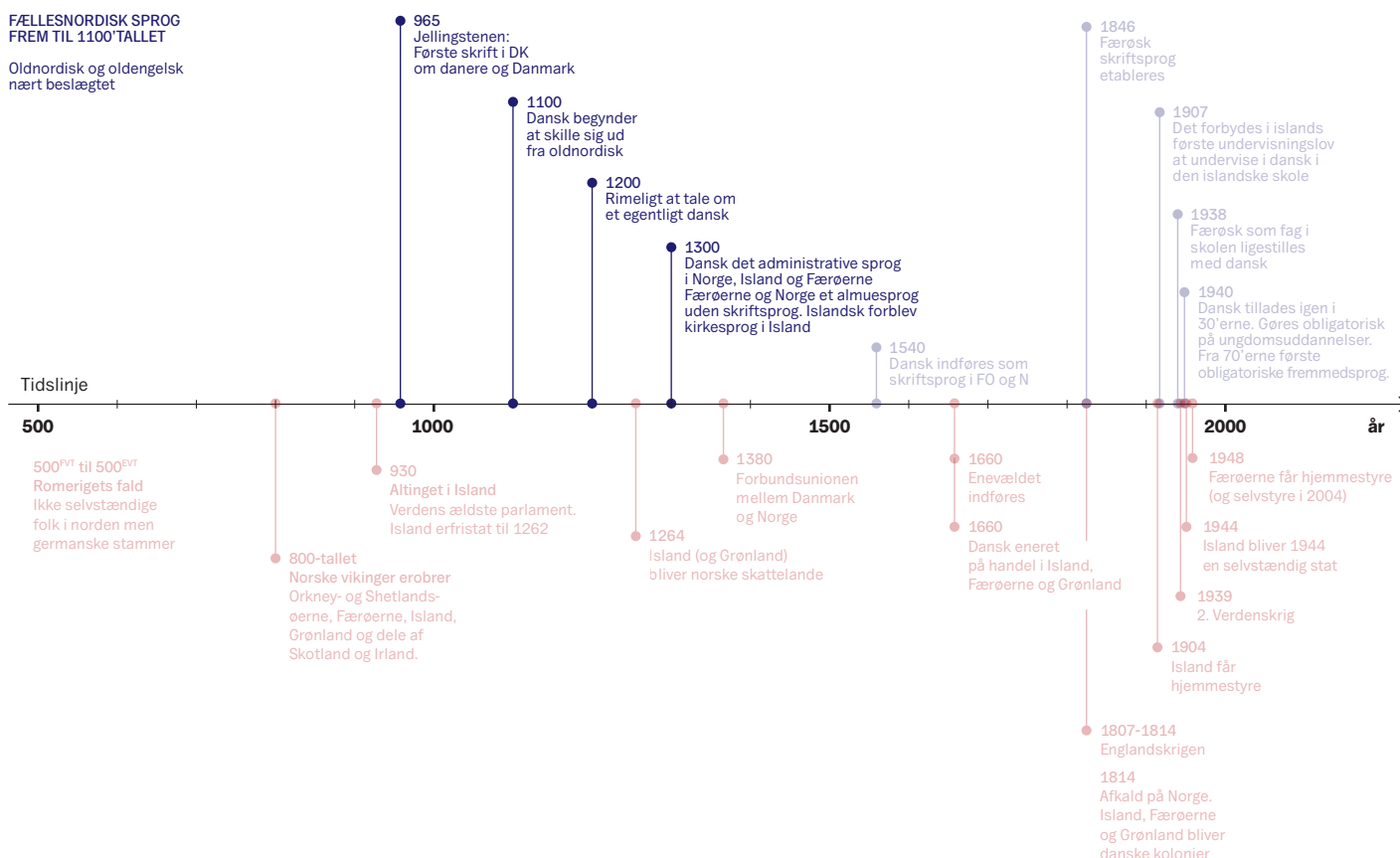
Islandsk er det sprog i familien, der er ældst. Både det færøske og vores danske sprog er efterkommere, tiptiptipoldebørn om man vil. Det er også derfor, at vi kan genkende ord og lyde, som findes i de andre nordiske sprog.

Vores fælles historie er lang både i form af sproget, og som folk. Vi er på mange måder knyttet til hinanden, som man er i en familie, med de ligheder og forskelle, der følger med.

Det er besværet værd at gøre sig umage med at prøve at forstå hinanden. Du vil kunne opleve, at der ikke er så langt mellem det danske sprog og det færøske og islandske, som du troede.

Hvordan gør man så?

Du skal ikke i gang med at lære et helt sprog. Men du skal stifte bekendtskab med sprogene på samme vis, som du måske har prøvet det med svensk eller norsk. At du oplever både slægtskab og forskelle, som begge også er at finde kulturelt.

Hvordan gør man så?

Bogen, som dette undervisningsmateriale bygger på, er skabt ud fra et møde. Syv unge digtere har mødt hinanden på en rejse rundt mellem de tre lande og her har de også mødt hinandens sprog, og hinandens måde at bruge sproget på i form af digte. På den baggrund har de syv unge i fællesskab skrevet digtsamlingen DISKO!F, hvor de tekster, du kommer til at læse, kommer fra. De 7 forfattere har både været nysgerrige og modige, og har leget med sproget. Det er det samme ønske, vi har med de opgaver, som du nu skal til at arbejde med.

Fra venstre

Dania O. Tausen (FO), Maja Mittag (DK), Sölvi Halldórsson (IS), facilitator Ana Stanicevic (CS), Beinir Bergsson (FO), Guðrun Brjánsdóttir (IS), Valdemar Kjærulff (DK), Harald Toksværd (DK)

Hvad er det vi skal?

Fra først til sidst er det I skal, at kaste jer ud i det. Sproget!

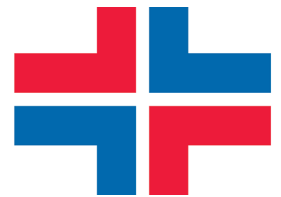
Sprog som indhold

Alle ordene har en betydning.

Sprog som historie

Hvad er der med den der sprogfamilie.

Sproget som lyd

Sproget er lyde, vi laver. På den måde er vi som et instrument, der kan stemmes.

Sproget som kulturbærer

Islandsk og færøsk er nogle rigtig gode eksempler på, hvor vigtig sproget er for kulturen og udviklingen. Det kan vi blandt andet se ved at kigge på fortiden.

Sproget som identitet

Ved at læse de unges digte kan vi blive klogere på, hvordan kultur og sprog, som rummer historien, betyder noget for, hvem den enkelte er og føler sig som i dag.

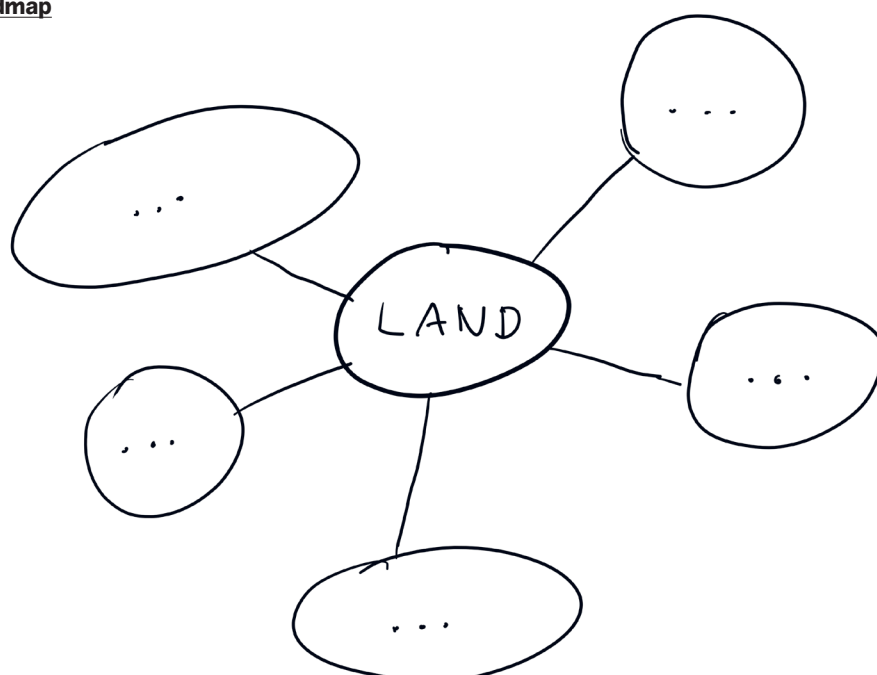
OPGAVE

- Start med at kigge på hvor landene ligger i forholdt til hinanden og til Danmark på kortet.
- Noter alt, hvad I ved om Færøerne og Island i et tanke-kort for hvert land..

Kort over nordatlanten

Eksempel på et mindmap

Sproget som indhold

At forstå et andet sprog og at oversætte det er ikke nogen nem disciplin. Selv for en rutineret oversætter handler det en del om fortolkning. Du har muligvis bemærket, at nogle af de bøger, du har læst, er skrevet af udenlandske forfattere. Her er det en oversætters fortjeneste, at du har kunnet læse dem på dansk.

Oversætteren oversætter ikke bare ord til ord, da sproget også i høj grad består af billeder, som vi fra land til land, kultur til kultur hverken formulerer eller forstår ens. Derfor må oversætteren træffe nogle valg og oversætte fra betydning til betydning i den samlede teksts indhold og ikke kun ud fra det enkelte ord.

I nedenstående opgave er forskellen på dig og en oversætter at du ikke, som oversætteren, kender sproget. Alligevel bliver din opgave at gøre forsøget.

OPGAVE (individuel)

- Her ser du et eksempel af Harald Toksværd fra digtsamlingen DISKO!F.
- Røversættelser kalder han det, når han oversætter færøske Beinir Bergssons digte til sit eget danske.

I kapitlet i bogen kan man se, hvordan de syv unge har haft forskellige tilgange til at oversætte en andens digte til sit eget sprog.

Mens Harald "røversætter", tager en anden udgangspunkt i fortolkning, en tredje lader sig inspirere, og en fjerde beskriver sin totale forvirring.

Det var allesammen tilladte måder at løse opgaven på. Det væsentlige ligger i forsøget!

OPGAVE (hele klassen)

Kig på billedet her. Det skrives næsten ens på islandsk og færøsk. Men hvad tror I, det betyder?

DISKO!F 18

Tre digte

HARALD TOKSVÆRD DK
Røversættelser af Beinir Bergssons digte.

SÆRE TIDER

Ser du, hvad du gør?
Jeg ligger i din sang
Enden af tæer endnu omsluttet i din dyne
Jeg lukker den omkring mig, klemmer dynen endnu tættere

Ser du, hvad du gør?
Jeg nyder det tætte broderskab
Jeg tænker for mig selv, hvor tit dagene ender - uden mig

Ser du, hvad du gør?
Jeg ser din skygge rakte rundt på værelset
Skyggen færdes i kanten af mit øje
Frygtens skygge holder mig tæt til søvnens favn

Ser du, hvad du gør?
Da grundvandet nåede til øjet af din sang
Han burde tage en lettere vej
hvor dine kys så sjældent fandtes

Ser du, hvad du gør?
De kom samtidigt til mine øjne
Han tilbød mig at hjælpe
Han gav mig dine byrder

Ser du, hvad du gør?
Vi takkede bare ja

BEINIR BERGSSON FO
Fra digtsamlingen
"Tann líti drongurinn og beinagrindin" (2017).

SÆRT TÚ?

Sært tú, hvat tú gert?
Eg liggi í tinari song.
Angin av tær liggur enn í dýnu tíni.
Eg lukti teg betur, tá eg klemmi dýnuna harðari.

Sært tú, hvat tú gert?
Eg hyggi at tykkara brúðarmynd.
Eg siggi fyrri mær, hvussu tit hátíðarhalda dagin - Utan meg.

Sært tú, hvat tú gert?
Eg siggi tín skugga reika runt í kamarinum.
Skuggin ferðast í anganum yvir til mín.
Angin og skuggin halda meg heilt inn at heita fœvninginum.

Sært tú, hvat tú gert?
Deyðin kom grulvandi yvir til tína song
Hann bjóðaði tær eina lættari veru.
Tí tín kossur varð so illa vorðin.

Sært tú, hvat tú gert?
Deyðin kom samstundis yvir til mín
Hann bjóðaði mær at hjálpa tær.
Hann gav mær tína byrðu.

Sært tú, hvat tú gert?
Vit takkaðu báðir ja.

OPGAVE

Du skal nu prøve at røversætte islandske Guðrún Brjánsdóttirs digt *Snigillinn* til dansk.

Lyt til Guðrún der læser *Snigillinn* højt og kig på teksten imens: www.nordatlantens.dk/media/3596/naturdigt-guoru-n-snigillinn.mp3

Noter mens du lytter, hvis du synes, der er ord, du forstår.

DISKO!F, s. 66:

DISKO!F

GUÐRÚN BRJÁNSDÓTTIR ^{IS}

snigillinn

yfir girðinguna
upp á fjallið
ofar, ofar,
reima gönguskóna
laga sokkana
þreytast á mölinni
stelast út af stignum
renna á hljóðið
lækjargutlið
æja við hlið
vatnsuppsprettunnar
leggjast í mosann
finna hann
breytast í svað
sökka
niður í drulluna
fljóta
yfir í lækinn
festast
í slýinu

heyra í hrjúfri
slímugri
húðinni
mjakast
í gegnum drulluna
finna að
morðsnigillinn
nalgast

Gør nu som Harald. Læs teksten og gør dit bedste for at finde alle genkendelige ord, og indsæt din oversættelse på linjen ud for teksten. Ordene kan være genkendelige ud fra måden, du læser dem eller ud fra lyden, du synes at kunne høre, når du læser ordet.

Du må herefter gerne prøve at skabe hele sætninger på linjerne, ud fra de ord du har, og på den måde prøve at danne en sammenhæng. F.eks. ved at holde samme antal ord eller rytme.

Du kan også lade det stå, med de ord du fandt gennem lighed.

Du har nu røversat og lavet dit eget digt bestående af de ord eller sætninger, som du fik ud af at støtte dig til lighed, genkendelighed og den samlede oplevelse.

Læs det højt — som en rigtig poet.

Det er sikkert godt!

Læs så den danske oversættelse, som du finder i bogen på s.66.

Du kan lytte til digtet på dansk her, oplæst af Harald: <https://www.nordatlantens.dk/media/3587/naturdigt-harald-oversaetter-guoru-n-sneglen.mp3>

Hvor var der størst lighed? Selvom der ikke var lighed mellem ord, var der så alligevel lighed i den samlede betydning? Var din udgave noget helt andet? Hvor trak du muligvis på andre sprog, du kender bedre end islandsk?

EKSTRAOPGAVE

Man kan også prøve at gøre som Valdemar, og bruge sin forvirring til at skrive en mere fri tekst om den oplevelse, man får ud af teksten.

15

TULKINGAR / FORTOLKNINGER / TÚLKANIR

To digte

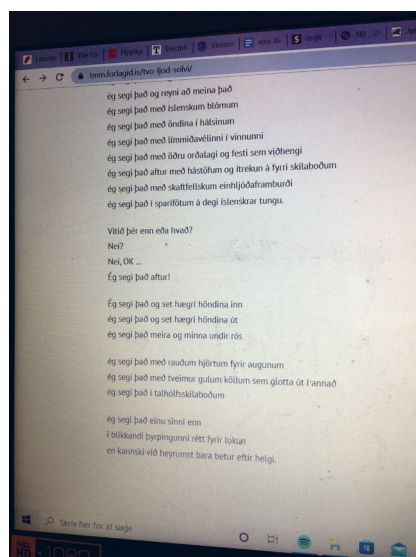
VALDEMAR KJÆRULFF ^{DK}

*Inspireret af og stjålet fra
Sölvi Halldórssons prosa og poesi*

Om Gejr- og gondolfugle

Jeg ved ikke hvorfor
men jeg tænkte
at Sölvis tekst måtte handle om Gejrfuglen
nu hvor han er fra Island
og siden titlen var ”Den største fugl i verden”
ég veit
ég veit
ég veit
og så forstår jeg ikke så meget mere
og gondolen gør sin indtræden i novellen
inde i digtet
og optager al pladsen
og skyder den blanke plads til siden
med sine vinger
og Sölvi forklarer
at teksten er en naturlig forlængelse af Fie Laursens
musik
og jeg har aldrig hørt Fie Laursen
som i mit hoved er næsten lige så mytologisk som
fjeldene, bølgeblippet
og gejrflugene, som er den naturlige begrænsning
for min forståelse
af det islandske
men det er ikke det islandske
ég segi það
ég segi það
ég segi það

men det virker ikke rigtigt
og nu går Fie Laursen ud af digtet
og Sölvi følger med hende
og så flyver gondolen også sin vej...
og jeg bliver tilbage
paf
over hvad der nu skal ske
nu hvor der hverken er gejrfugle
gondoler
eller Fie Laursen
til at forklare mig
hvad det er der foregår.

Sproget som historie

Synes I, at Snigillinn er sværere eller nemmere at forstå end svensk og norsk?

Forskellene kan findes i stamtræet over vores sprogfamilies rødder.

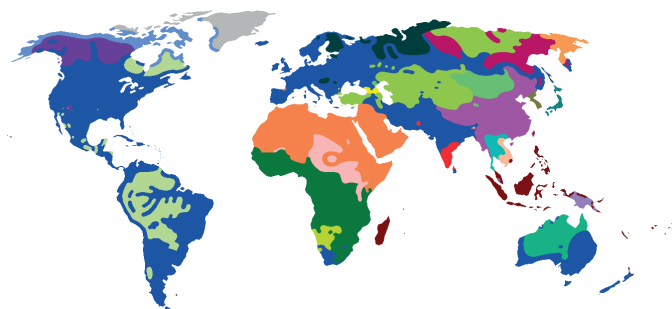
Som vi så på tidslinjen, kan man tale om et fælles nordisk sprog i perioden omkring år 200 til 1100, men faktisk er vores sprogfamilie endnu ældre.

Kig på kortet og oversigten over din sprogfamilie.

Det er på baggrund af sprogforskning vurderet, at det tidligste sprog, som vi kan lokalisere i vores sprogfamilie; den indoeuropæiske, stammer fra det kaukasiske område ved Sortehavet for 5.000 år siden. Over 400 sprog – i de områder der er markeret med mørkeblå – kan føres tilbage til det indoeuropæiske.

Indo-europæisk stammer fra sprog nord for sortehavet fra ca. 5.000 år siden. Germansk kan registreres tilbage til ca. år 200. Det fællesnordiske tales fra ca. år 200 til 1100.

Følger vi den lyseblå 'flod' på oversigten, kan vi se, at vi til fælles med sprog som engelsk og tysk, har rødder i det germanske. Her fra kommer det fælles nordiske, som i løbet af vikingetiden begynder at skille sig i et vestnordisk og et østnordisk.

INDOEURØPÆISK	Keltisk			Irsk, Walisisk, Bretonsk	
	Italisk	Latin	Romansk		Portugisisk, Fransk, Spansk, Italiensk, Rumænsk
		Umbrisk			
		Oskisk			
	Germansk		Vestgermansk	Anglofrisisk	Engelsk, Frisisk
			Kontinentalt vestgermansk		Holandsk, Tysk
		Fællesgermansk	Nordgermansk	Urnordisk (Fællesnordisk, Runeskrift)	Vestnordisk
					Østnordisk
			Østgermansk	Gotisk†	
					Islandsk, Færøsk, Shetlandsk, Norsk (Nynorsk)
	Baltoslavisk	Batisk	Litaunsk, Lettisk, Oldsprøjsisk†		
		Slavisk	Russik, Polsk, Tjekkisk, Serbisk, Bulgarsk		
	Græsk illyrisk†				Græsk
	Anatolisk	Hittittisk			
	Armensk				Armensk
	Indoiransk	Oldindisk	Hindi/Urdu, Bengali, Punjabi		
		Oldpersisk	Farsi, Kurdisk, Pashto		

En væsentlig forskel mellem det vestnordiske og det østnordiske ligger i det, der hedder monoftongering, som betyder at nogle lyde som før bestod af to, forandres til én.

Et **løg** på dansk, lyder på islandsk **laukur**, færøsk **leykur** (nynorsk **lauk**, bokmål **løk**, svensk **lök**)

Sproget som lyd

Det islandske, til hvem vi som nævnt er som en slags tiptiptiptipoldebørn, er det sprog, der er tættest på vores tidligere fællesnordiske. Man kan som islænding læse oldnordiske tekster og forstå dem, da det ordforråd, der den gang fandtes, fortsat findes på islandsk.

Det, der har forandret sig markant, og som også er med til at adskille islandsk og færøsk, er lydene.

Dem skal vi stifte bekendtskab med nu!

De lyde som består af to, en tvetyd eller dobbeltlyd, kaldes for en diftong (modsat monoftong som var de to lyde, der er blevet til én).

Beslut jer for en passende præmie. Nu skal vi spille diftong BÍNGÓ!

Regler

- I spiller, til pladen er fuld. Har man pladen fuld, skal man læse diftonger på ens plade op.
- Der skal jo lige tjekkes for snyd!
- Det er lyden, der oplæses og I skal så tjekke jeres plade for bogstavet. Før lyden siges, bliver det sagt om det er en islandsk eller færøsk diftong.
- Selvfølgelig får I mulighed for at høre lyden knyttet til bogstavet først, ligesom I kan se bogstav + lydskrift på pladen..

Del plader og brikker ud og **fyr op for den vestnordiske bingo-lingo her**. Når I har lyttet til diftongerne, skal I lære, hvordan man råber BÍNGÓ. Ellers er man ikke en vinder! Hvordan lyder færøsk í og islandsk ó?

Råb så i kor: BÍNGÓ!

Så er vi klar.

Jeres lærer trækker diftongerne og afspiller så lyden her

Har I en vinder? Tryk her

OPGAVE (2 & 2)

- Nu skal lydene bruges! Både vokalerne og også nogle typiske konsonantlyde på de to sprog.
- Sproget er som et instrument.
- Vil man lære det, må man øve sig – og det lyder aldrig helt rigtig det første stykke tid.
- Vi stemmer stemmen, og kaster os ud i at tale!

Varm op ved at lytte til Dania O. Tausens 'Alfabet-vika' her: <https://www.nordatlantens.dk/media/3567/ødigt-dania-alfabet-vika-alle-dage-samlet.mp3>

Regler

- I har et sæt brikker. De er som et vendespil. Læg dem med bagsiden op ad (den side hvor der enten står FO eller IS). De hører sammen i farver.
- Den ene vælger en brik, og den anden tager den tilsvarende farve. Bemærk om der står FO eller IS. Det er det sprog, I nu skal tale på.
- Den der har trukket den danske tekst, starter med at læse højt. Den anden i gruppen kan nu med hjælp fra forklaringer under teksten se, hvilke bogstaver der har hvilken lyd og respondere på islandsk eller færøsk.

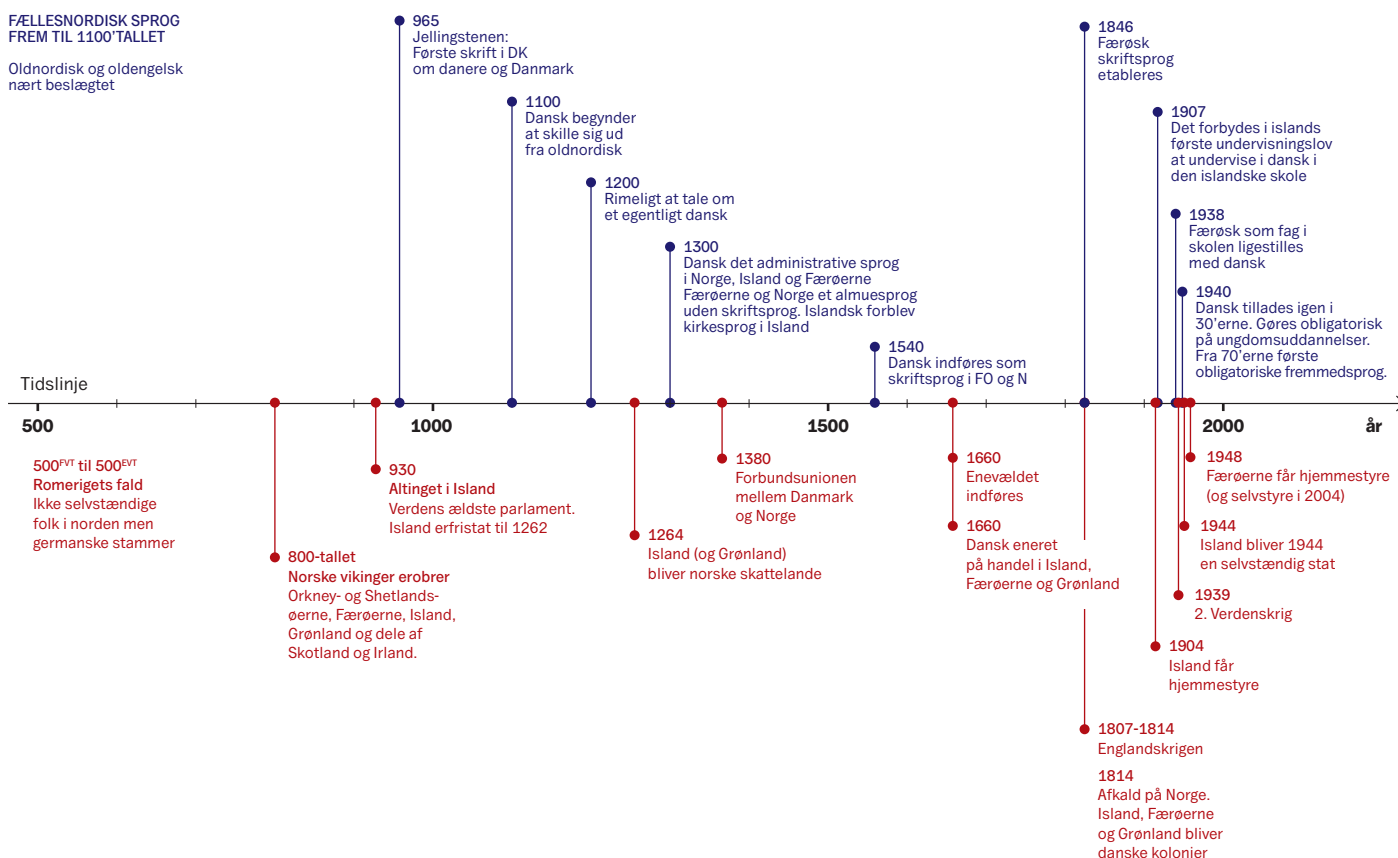
I kan eventuelt efterfølgende høre sætningerne læst op på islandsk og færøsk **her**.

Sproget som kulturbærer

FÆLLESNORDISK SPROG FREM TIL 1100-TALLET

Oldnordisk og oldengelsk
nært beslægtet

Forklaring af tidslinje

- Tidslinjen kan deles i to. Den øvre del over linjen i blå og den nedre del under linjen i rød.
- Den øvre del udfolder sprogenes udvikling og fylder over tid.
- Den nedre del udfolder i grove træk Nordens historie i relation til begivenheder i omverdenen.

OPGAVE (I grupper)

- Over linjen: prøv at følge det islandske sprogs udvikling og fyld.
- Under linjen: kig så på Island historisk i relation til omverden.
- Gør nu det samme med Færøerne.
- Hvad vil I mene, at det er af forhold og begivenheder, der gør, at de to lande historisk har haft så forskellig en udvikling? I forhold til at have et eget (skrift)sprog? Og i relationen til Danmark og dansk sprogs rolle i landene?

Undersøg mere om de to lande på egen hånd til at supplere og nuancere jeres svar.

Landenes placering, befolkningstal, naturressurser, styreform, kulturliv og lignende.

Læs f.eks. denne artikels afsnit med overskriften 'Skriftsprog':
<https://emu.dk/stx/rigsfaellesskabet/kultur-faeroerne/kristin-marjun-magnussen-om-det-faeroeske-sprog>

Og find overordnet information om de to lande her:
<https://www.norden.org/da/information/fakta-om-island>
<https://www.norden.org/da/information/fakta-om-faeroerne>

Sproget som identitet

LYT og følg med i den færøske tekst 'Málførini' af Beinir Bergsson imens: <https://www.nordatlantens.dk/media/3573/ødigt-beinir-ma-lfoerini.mp3>

LÆS den danske oversættelse på s. 111 – 113.

OPGAVE

- Hvem handler teksten om?
- Hvor gammel tror I, at jeg'et er?
- Hvem tror I, 'du' er?
- Hvad handler teksten om?
- Hvad er det, der giver jeg'et ondt i hjertet?
- Hvorfor tør jeg'et dårligt åbne sin mund?
- Hvad er det for nogle følelser, jeg'et giver udtryk for?
- Tal sammen, om I kan kende nogle af de følelser, som jeg'et har, fra jeres eget liv?
- Hvis I kan det, fra hvilken sammenhæng kender I dem så?
- Kan man se jeg'ets følelser i sammenhæng med sprogets rolle gennem historien i Færøerne?
- Kender I andre, der kunne have det som jeg'et med at være to-sproget?

OPGAVE

Noter alt hvad I nu yderligere ved om de to lande i jeres mindmap for hvert land.